

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Резюме. Здійснено теоретичне узагальнення та вирішення нового наукового завдання щодо визначення сутності й обґрунтування функцій фінансових ресурсів підприємств, орієнтованих на зовнішньоекономічну діяльність, а також визначено загальні та специфічні форми їх фінансового забезпечення.

The summary. The article presents a theoretical generalization and solving new scientific task of determining the nature and justification of the functions of financial resources of enterprises, focused on foreign trade, and defined the general and specific forms of financing.

Ключові слова: фінансові ресурси, капітал, фонди, грошові кошти, фінансове забезпечення, джерела фінансових ресурсів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність характеризується особливою динамічністю та складністю умов проведення, що зумовлено фінансовими ризиками, високим рівнем конкуренції на міжнародних ринках та підвищеними вимогами іноземних споживачів до якості пропонованої продукції.

Рівень конкурентоспроможності продукції на зарубіжних ринках значною мірою визначається виробничим та науково-технічним потенціалом підприємства, інноваціями та рівнем прогресивності використовуваних технологій. Матеріальною основою для формування підприємницького потенціалу є ресурсне забезпечення, серед якого ключова роль відводиться забезпеченню фінансовими ресурсами. Адже фінансові ресурси є найважливішим видом ресурсів підприємства, які мають здатність до трансформування в будь-який інший вид ресурсів.

Адекватне забезпечення машинобудівного підприємства фінансовими ресурсами впливає на ефективність організації зовнішньоекономічної діяльності та визначає можливості щодо випуску конкурентоспроможної експортної продукції, пошуку партнерів, своєчасності виконання договірних зобов'язань, страхування ризиків, прибутковості здійснюваних операцій та їх валютної ефективності. Відтак, процеси формування та використання фінансових ресурсів визначають не лише ефективність ділової активності підприємства на зовнішніх ринках, але й визначають потенційні можливості його загального економічного та соціального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення теоретичних та практичних питань формування фінансових ресурсів зробили такі зарубіжні та українські вчені-економісти: І.Т. Балабанов, В.Г. Белоліпецький, М.М. Бердар, П.І. Вахрін, Г.Л. Вознюк, В.М. Гриньова, Т.В. Гуйда, А.Г. Загородній, З.М. Карман, Г.Г. Кірейцев, В.О. Коюда, М.Г. Лапуста, В.Є. Леонтєв, С.В. Мочерний, В.І. Осипов, А.М. Поддєрьогін, П.П. Радковська, В.М. Родіонова, О.Р. Романенко, Є.Г. Рясних, Т.С. Смовженко, С.В. Хачатурян, О.С. Філімоненков та інші.

Проблеми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств знайшли відображення в працях таких вчених, як С.Ф. Зорін, В.М. Нижник, Е.А. Павлюк, В.Л. Пластун, О.І. Рогач, К.В. Рудий, І.Я. Софіщенко, А.С. Філіпенко та багатьох інших.

Проте, незважаючи на існуючий вагомий науковий доробок за цією проблематикою, певне коло теоретичних, методологічних і методичних питань, що стосуються саме особливостей формування фінансових ресурсів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, залишається недостатньо дослідженими.

Мета статті. Неопрацьованість окреслених питань із обраної тематики дослідження у підсумку й визначили головну мету даної роботи, спрямовану, насамперед, на дослідження економічного змісту фінансових ресурсів, визначення особливих функцій фінансових ресурсів та дослідження специфічних форм фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Основний матеріал дослідження. Основним елементом механізму фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства є фінансові ресурси.

Фінансові ресурси є фундаментальною, проте доволі складною категорією, що зумовлено наявністю різноманітних наукових підходів щодо визначення їх економічного

змісту, складу та джерел формування, цільового призначення та впливу на ефективність господарювання.

Узагальнене дослідження фінансової літератури дозволило визначити та проаналізувати наявні підходи до розуміння змісту фінансових ресурсів підприємства та їх цільового використання (рис. 1).

Згідно з одними із найпоширеніших підходів фінансові ресурси визначаються як грошові кошти, які перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання. Такого підходу дотримуються, зокрема, І.Т. Балабанов, С.В. Мочерний, В.І. Осипов, О.Р. Романенко, А.М. Поддєрьогін, Є.Г. Рясних та ін. [1, 7, 8, 9, 10].

Рисунок 1. Класифікація підходів щодо форми вираження та цільового призначення фінансових ресурсів підприємства (власні дослідження автора)

Інший підхід до трактування сутності фінансів ґрунтується на визначенні їх як грошових доходів та нагромаджень, які знаходяться у розпорядженні підприємства та призначені для виконання його зобов'язань і фінансування витрат на просте й розширене відтворення (В.Г. Белоліпецький, Т.В. Гуйда, П.І. Вахрін, В.М. Гриньова, Г.Г. Кірейцев, В.О. Коюда, М.Г. Лапуста, К.В. Павлюк, В.М. Родіонова) [3, 12, 13].

Багато науковців-дослідників є прихильниками підходу щодо вираження змісту фінансових ресурсів через грошові фонди. О.М. Бандурка, В.В. Бурковський, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова відзначають, що фінансові ресурси – це грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту й національного доходу і використовуються в статутних цілях підприємства [7, 14].

Разом з тим, даний підхід є дещо дискусійним, оскільки фінансові ресурси можуть існувати як у фондовій, так і нефондовій формі. На це, зокрема, акцентують увагу такі вчені, як А.М. Поддєрьогін, С.В. Хачатурян, О.С. Філімоненков [8, 14, 15].

Підхід, за яким фінансовим ресурсам надається форма грошового потоку, є дещо умовним. Фінансовим ресурсам надається певний динамізм, пов'язаний з фактором часу, ризику та ліквідності, а це дозволяє трактувати їх як певний рухомий запас грошових ресурсів. Прихильники цього підходу відзначають, що грошовий потік (рух грошових коштів) являє собою процес надходження й вибуття грошових коштів підприємства та прирівняних до них еквівалентів, генерованих у результаті його господарської діяльності. Саме через існування руху грошових потоків відбувається реалізація трансформаційної властивості фінансових ресурсів [11].

Існує підхід, відповідно до якого фінансові ресурси підприємства визначаються як активи. Даний підхід базується на концепції ліквідності, відносно якої фінансові ресурси визначаються як високоліквідні активи. Фінансові ресурси найкраще виконують функцію

зберігання акумульованої вартості, ніж будь-який інший вид ресурсів, та забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства [12, с.12].

Досить часто в науковій літературі здійснюють порівняння фінансових ресурсів із категорією капіталу. В результаті сформувався підхід до сутнісного вираження фінансових ресурсів як капіталу. В цьому випадку фінансові ресурси розглядаються як капітал чи його частина, яка використовується підприємством для формування своїх активів та здійснення виробничо-фінансової діяльності (М.М. Бердар, Г.Л. Вознюк, А.Г. Загородній, В.Є. Леонтєв, П.П. Радковська, Т.С. Смовженко, О.С. Філімоненков та ін.) [4, 7, 12, 14].

Узагальнюючи існуючі теоретичні підходи, фінансові ресурси підприємства можна визначити як найбільш ліквідні активи, що формуються як результат грошових доходів та надходжень і, або знаходяться у його розпорядженні, або можуть бути потенційно сформовані, через механізми фінансового ринку та використовуватись у ході бізнес-діяльності підприємства в цілях забезпечення безперервності його розвитку.

Що стосується специфіки ведення зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства, то як показує практика, ефективне функціонування та розвиток підприємства, а також розвиток самих фінансових ресурсів в умовах обмеженості використання власних фінансових ресурсів, доводиться доповнювати залученими і позиковими.

При цьому, як зазначає З.М. Карман, підприємство, яке використовує широкий спектр фінансових джерел, має вищий фінансовий потенціал свого розвитку, а відтак і можливість приросту фінансових ресурсів у результаті збільшення його доходності. Водночас, важливо правильно організувати фінансове забезпечення, щоб не опинитися під небезпекою втрати своєї фінансової стійкості [2, с. 47].

Враховуючи специфічність поняття фінансових ресурсів підприємства, можна виділити ознаки, які виявляють та виражають їх суть:

- грошова форма вираження (грошові кошти, їх еквіваленти);
- функціонування у фондовій та нефондовій формі;
- прив'язка до концепції відтворювального процесу та належність до стадії кругообігу (початкові, функціонуючі чи прирощені фінансові ресурси);
- відношення до певної форми власності;
- цільове призначення використання (цільові та загального призначення);
- трансформаційна спроможність, що визначається здатністю до перетворення в інші види ресурсів;
- висока ліквідність, що дозволяє відповідати за своїми зобов'язаннями;
- динамічність – знаходяться в постійному русі, обслуговуючи відтворювальний процес;
- структуризація за джерелами формування та напрямками використання;
- доходність, що визначається здатністю до генерування потенційного фінансового результату від усіх видів господарської діяльності.

Фінансові ресурси підприємства формуються з метою фінансування усіх видів та напрямків діяльності, в тому числі й зовнішньоекономічної. Відтак фінансові ресурси зовнішньоекономічної діяльності є складовою загального фінансового потенціалу підприємства.

Фінансові ресурси зовнішньоекономічної діяльності підприємства – це сукупність грошових коштів, структурованих на основі кількісних та якісних критеріїв за обсягами й джерелами фінансових ресурсів, що акумулюються для забезпечення ефективної реалізації та розвитку зовнішньоекономічної діяльності з метою отримання валютного доходу.

На підставі проведеного дослідження економічного змісту фінансових ресурсів та із урахуванням особливостей здійснення і забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, ми виділили специфічні функції фінансових ресурсів зовнішньоекономічної діяльності (рис. 2):

- фондоутворююча (утворення фондів грошових коштів за рахунок загальних та специфічних джерел фінансового забезпечення зовнішньоторговельних угод (самофінансування, кредитування, бюджетне та гарантійне забезпечення));
- валютна (функціонування фінансових ресурсів у сфері зовнішньоекономічної діяльності пов'язано із вираженням в іноземних валютах, управлінням валютними позиціями підприємства, залежністю від динаміки валютного курсу та регламентацією валютних операцій);

- розрахункова (в основі зовнішньоекономічних операцій лежить забезпечення розрахункового процесу та дисципліни, до яких висуваються досить жорсткі вимоги щодо їх здійснення. Ефективність забезпечення фінансовими ресурсами зовнішньоекономічної діяльності значною мірою залежить від оптимального вибору форми міжнародних розрахунків (акредитив, інкасо, аванс, банківський переказ, відкритий рахунок));

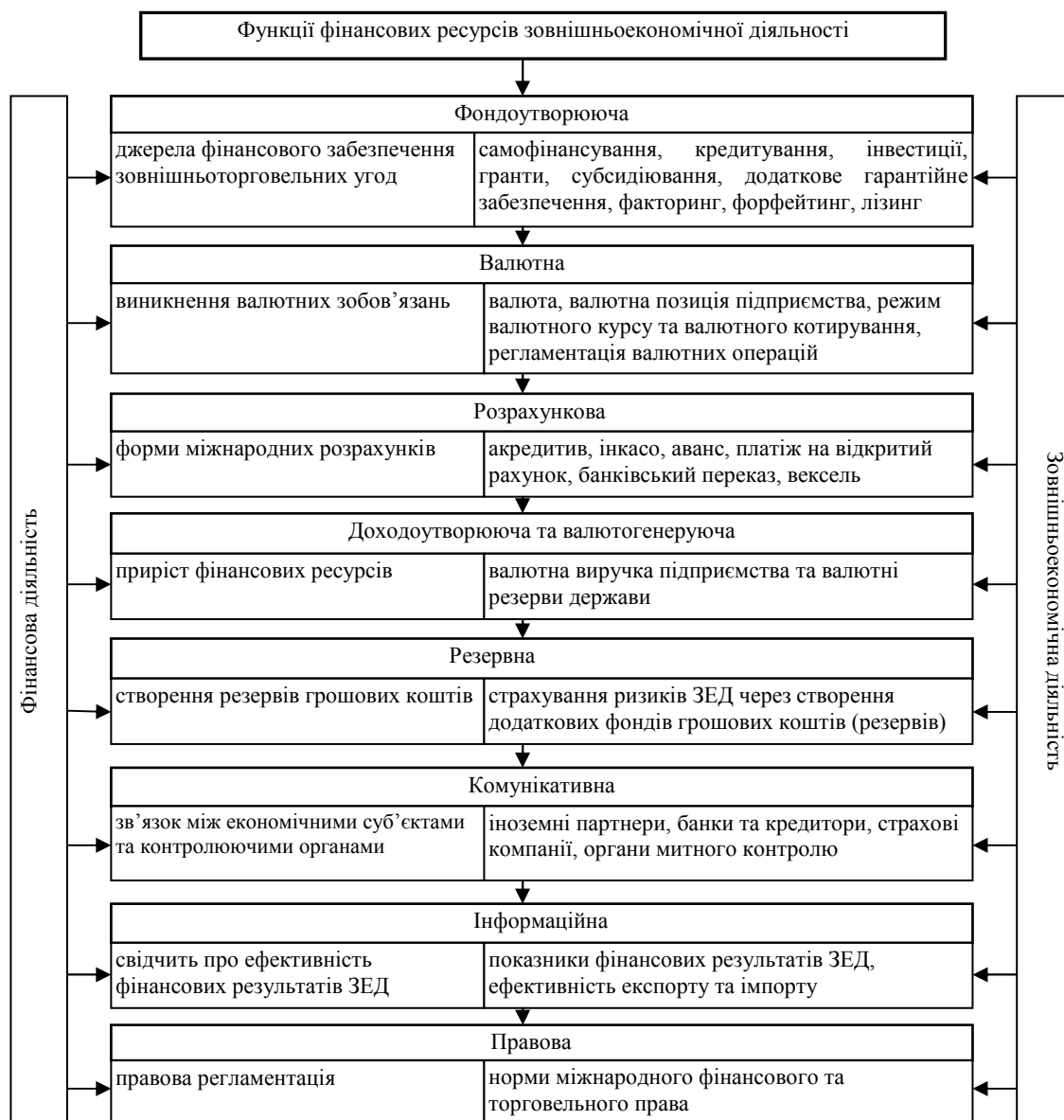

Рисунок 2. Специфічні функції фінансових ресурсів зовнішньоекономічної діяльності підприємства (власні дослідження автора)

- доходоутворююча та валютогенеруюча – фінансовий результат від зовнішньоекономічних операцій генерує високий рівень доходності, що зумовлено збільшеними ринками збуту, високою платоспроможністю покупців та формуванням валютної виручки, яка за рахунок низького курсу національної валюти формує додатковий вигреш експортера. Більше того, експортні операції формують не лише валютну виручку підприємства, а також сприяють збільшенню валютних резервів держави;

- резервна (здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства пов'язано зі значними ризиками, що потребує створення страхових резервів у випадку виникнення надзвичайних подій);

- комунікативна (засіб взаємозв'язку підприємства з іншими учасниками зовнішньоекономічної діяльності – постачальниками, покупцями і продавцями,

іноземними партнерами, банками та іншими кредиторами, страховими компаніями, органами державного митного контролю);

- інформаційна (результат зовнішньоекономічних операцій свідчить про доцільність використання вкладених фінансових ресурсів на визначає перспективні напрямки і можливості розвитку фірми. Фактично, величина прирощених фінансових ресурсів сформована як результат реалізації зовнішньоекономічних операцій є основним критерієм ефективності діяльності);

- правова (формування й використання фінансових ресурсів завжди має свій правовий бік і регламентується законодавчими та нормативними актами. А у випадку зовнішньоекономічної діяльності також, окрім діючих національних правових норм, і міжнародними фінансовими й торговельними правилами та звичаями).

Зауважимо, що дія механізму фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств знаходиться в прямій залежності від особливостей ведення зовнішньоекономічних операцій, які впливають на організацію цих процесів, структуру джерел, їх обсяги, напрями та ризикованість використання фінансових ресурсів. Унаслідок цього сформувались особливі форми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств [12,с.11].

Варто зазначити, що фінансове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства може бути здійснено як звичайними, так і особливими формами фінансування, а також можуть мати комбінований багатоступінчастий характер.

Таблиця 1

Форми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності

Форми фінансового забезпечення	Фінансові ресурси зовнішньоекономічної діяльності підприємства	
	Загальне забезпечення	Спеціальне забезпечення
Самофінансування	- кошти, авансовані в основні та оборотні засоби підприємства; - прибуток; - амортизація; - кошти, отримані від іншої реалізації	- резервний фонд; - валютний фонд
Кредитування	- комерційні кредити; - банківські кредити	- овердрафт у іноземній валюті; - позики в іноземній валюті; - синдиковані кредити; - кредити експортних посередників; - фінансування через комісійні фірми; - кредитування іноземними банками
Залучення коштів	- продаж власних акцій та інших видів цінних паперів; - дивіденди й відсотки з цінних паперів інших емітентів; - інвестиції	- єврооблігації; - розміщення акцій на іноземних ринках; - іноземні інвестиції; - векселі та чеки
Бюджетне фінансування	- бюджетні субсидії; - дотації	- кредит спеціальних державних установ; - субсидії та дотації експортерам; - державні гранти
Додаткове гарантійне забезпечення	- банківські гарантії; - страхування	- інкасо; - акцептні кредитні лінії; - аванси покупця; - акредитиви з відтермінованим платежем; - акредитиви з платежем за пред'явленням з постфінансуванням; - валютні застереження; - структуроване фінансування
Інноваційне фінансування	- факторинг; - лізинг; - концесія	- експортний факторинг; - форфейтинг; - венчурне фінансування

На практиці фінансове забезпечення діяльності підприємств, як правило, проводиться за рахунок самофінансування та кредитування, що в умовах глобальної фінансової кризи значно звужує можливості підприємств щодо зростання ефективності зовнішньоекономічної діяльності чи, навіть, до збереження її на попередньому рівні.

Разом з тим, розвиток самих фінансових механізмів значно розширює можливості забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства засобом особливих та інноваційних форм отримання фінансових ресурсів [11].

Зокрема, практикою доведена необхідність використання додаткового гарантійного забезпечення, що зумовлено розтягненістю процесу розрахунків у часі, ризиковим характером зовнішньоекономічної діяльності. Воно може виступати в різних формах і призначене як для доповнення існуючих форм фінансового забезпечення, так і для їх заміни в окремих випадках.

Це дає можливість розширити класифікацію форм фінансового забезпечення розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності підприємств інструментами додаткового гарантійного забезпечення: інкасо, акцептні кредитні лінії, аванси покупця, акредитиви з відтермінованим платежем (акредитив з дисконтуванням), акредитиви з платежем за пред'явленням з постфінансуванням, структуроване фінансування.

Використання венчурної форми формування фінансових ресурсів пов'язане з розвитком підприємства на інноваційній основі та збільшення експортної конкурентоспроможності товарів, що особливо актуально для вітчизняних машинобудівних підприємств. Адже, як зазначає Т.В. Муляр, саме цей вид фінансового забезпечення значно розширює можливості підприємства у створенні нової продукції, прискорює інноваційні процеси, підвищує науково-технічний рівень виробництва, формує конкурентне середовище у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Враховуючи, що використання венчурного фінансування надає можливість підприємствам підвищити конкурентоспроможність на світовій арені та сприяє економічному зростанню й розвитку, воно має вплив і на досягнення ефективності зовнішньоекономічної діяльності [6].

Висновки. Проведене дослідження особливостей формування фінансових ресурсів зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств дало можливість сформулювати низку узагальнень та висновків, що містять наукову новизну, зокрема:

1. Уточнено категоріальну дефініцію “фінансові ресурси зовнішньоекономічної діяльності”, виявлено їх особливості в загальній структурі фінансового потенціалу підприємства. Трактуювання категорії „фінансові ресурси зовнішньоекономічної діяльності” здійснено із систематизацією усіх властивостей фінансових ресурсів, що дозволило визначити їх як сукупність грошових коштів, структурованих на основі кількісних та якісних критеріїв за обсягами й джерелами фінансових ресурсів, що акумулюються для забезпечення ефективної реалізації та розвитку зовнішньоекономічної діяльності з метою отримання валютного доходу.

2. Виділено специфічні функції фінансових ресурсів зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням особливостей здійснення і проведення фінансових операцій у міжнародній економіці, а саме: фондоутворююча, валютна, розрахункова, доходуутворююча та валютогенеруюча, резервна, комунікативна, інформаційна та правова.

3. Здійснено дослідження форм фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, яке визначило, що фінансування може бути здійснено як звичайними, так і особливими формами фінансування, а також може мати комбінований характер. Акцентовано увагу на особливих та інноваційних формах отримання фінансових ресурсів, таких, як експортний факторинг, форфейтинг, венчурне фінансування.

Для забезпечення економічного зростання необхідно розвивати фінансові ресурси в цілях ефективного використання в зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Адже саме від організації процесів формування та використання фінансових ресурсів залежить фінансова стабільність, рентабельність і сталий розвиток машинобудівного підприємства.

Використана література

1. Балабанов, И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? [Текст] / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 384 с.
2. Карман, З.М. Організаційне забезпечення розвитку фінансових ресурсів підприємства [Текст] / З.М. Карман // Управління розвитком: зб. наук. ст. ХНЕУ. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. – №2(34). – С. 46–49.

3. Кірейцев, Г.Г. Фінанси підприємств: навч. посібник [Текст] / Г.Г. Кірейцев. – Ж.: Вид-во ІТІ, 2002. – 269 с.
4. Колчина Н.В. Финансы предприятий: учебник для вузов [Текст] / Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, Л.Б. Павлова; под ред. проф. Н.В. Колчиной. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 447 с.
5. Леонтьев, В.Е. Финансы, деньги, кредит и банки: учебн. пособие [Текст] / В.Е. Леонтьев, П.П. Радковская. – СПб.: Знание, ИВЭСЭП, 2003. – 384 с.
6. Муляр, Т. В. Венчурне інвестування як інструмент забезпечення фінансової безпеки країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/zmist.htm.
7. Павлова, Л.Н. Финансовый менеджмент: учебник для вузов [Текст] / Л.Н. Павлова. – [2-е изд., перераб и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 269 с.
8. Поддєрьогін, А.М. Фінанси підприємств: підручник [Текст] / А.М. Поддєрьогін. – [5-те вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2005. – 546 с.
9. Романенко, О.Р. Фінанси: підручник [Текст] / О.Р. Романенко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 312 с.
10. Рясних, Е.Г. Основы финансового менеджмента: навч. посібник [Текст] / Е.Г. Рясних. – Київ: Академ, 2010. – 238 с.
11. Софіщенко, І.Я. Фінансування зовнішньоекономічної діяльності підприємства [Текст] / І.Я. Софіщенко. – К.: ЦНЛ, 2006. – 138 с.
12. Стецюк, П.А. Теоретичні основи оцінки ефективності фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [Текст] / П.А. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія „Фінанси і кредит”. – 2007. – №1. – С. 11–16.
13. Финансы [Текст]; под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 430 с.
14. Филимонов, А.С. Финансы предприятий: учебн. пособие [Текст] / А.С. Филимонов. – К.: Ника-Центр, 2002. – 280 с.
15. Хатачуриян, С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація [Текст] / С.В. Хатачуриян // Фінанси України. – 2003. – № 4 – С. 77–81.